

Runonlaulantaa koskeva lisätieto

Viime vuosina suoritettu keskustelu ja väittely on paljastanut sen hämmästyttävän tosiseikan, että kuuluisaksi tulleen kansanrunoutemme laulutavasta ja laulajain asennosta ei ole olemassa täyttä selvyyttä. Asiaa koskevat tiedot ja maininnat ovat niukkoja ja osaksi vaikeita tulkita. Tämän vuoksi saattaa vähäinenkin lisätieto olla jatkuville selvittely-yrityksille hyödyksi. Seuraava tiedonmuru, joka on säilynyt Christfrid Gananderin sanakirjassa, voi siten olla maininnan arvoinen, semminkin kun se ehkä vain sattumalta osuu jonkun silmiin.

Sanakirjansa toisessa, v. 1786 puhtaaksi kirjoittamassaan osassa Ganander selittää, että sanalla *lyyky* on merkitys 'tjäll, tugurium' (lähinnä kai 'maja'), minkä jatkoksi vieraalla, nähtävästi J. Helsingbergin, käsialalla on lisätty: »mökyri, mökki, komuri, koija». Sitten jatkuu Gananderin oma selitys: »item — *Lyyky* — Tact, sång, ton, et runckande inbördes, då Runor sjunges». Jatko on hiukan epämääräinen ja avuton, joten sitä on vaikea kääntää suomeksi: »tahti, laulu, sävel, keskinäinen keikuttelu, kun runoja lauletaan» tjs. Nähtävästi Ganander yrittää sanoa, että *lyyky* tarkoittaa sitä asentoa, mihin laulun, sävelen tahdissa ruumista taivutetaan, kun vanhoja runoja lauletaan. Ilmeisesti selityksensä valaisuksi hän esittää runonsäkeet »*kunnek lyömme lyykyämme, sysäjämme syykyämme*». Ja vaikka ei lienekään täyttä varmuutta siitä, että hän on ymmärtänyt nämä säkeet oikein — Gananderille on tässä suhteessa joskus sattunut pahojakin vahinkoja —, niin hänen niiden perään liittämänsä sanat ovat joka tapauksessa huomion arvoiset: »*sångare, præcentor & adjutor, då de hålla hvarandra i tummen, göra åtskillige nycker och gester*», suomeksi kai suunnilleen: »laulajat, esilaulaja ja puoltaja, kun he pitävät toisiaan peukalosta, tekevät kaikenlaisia liikkeitä [?, sananmukaisesti: »oikkuja»] ja eleitä». Kun *lyyky*, jonka selittelyn yhteydessä nämä tiedot on esitetty, varmastikin kuuluu samaan sanasikermään kuin Gananderin mainitsema *lyykistä*n, -*stää* 'niger, bugar, inclino me (»de foeminis ad necessaria naturæ declinantibus — it. de canibus vapulantibus»); id. qv. *kyykistää* hukar', esim. *kumartele ja lyykistää, kana lyykistä itsens kukkon all'* (jälkimmäinen käsialasta päätellen Laitilasta, Helsingbergin lisäys), ja *lyykistyn*, -*styä*, esim. *lyykistyy maahan laattiaan asti* 'niger sig diupt ned alt til golfvet', niin ilmeisesti sillä tosiaan tarkoitetaan kumartavaa asentoa, johon laulajat sävelmän tahdin mukaan painautuvat tai toisiaan vetävät. Näin tuntuu asian käsittäneen Gustaf Renvall, joka tässäkin kohden lienee käyttänyt Gananderia lähteenään, mutta koettanut selitystä täsmentää. Hän selittää sanakirjassaan, että *lyyky* on 'proclatio corporis cum flexu genuum, G. niedergehockte Stellung' (siis: 'kyykky-asento'), esim. *on lyy-*

kyllänsä, ja lisää sitten: »inde inclinatio corporis mutua, qua in carminibus finnicis decantandis præcentor et responsor unus alterum alterne excipit, G. vorwärts gebeugte Stellung der Runensänger», suomeksi: »siitä [sitten] molemminpuolinen ruumiin taivutus, jolla suomalaisia runoja esittäessään esilaulaja ja puoltaja vuorotellen ottavat vastaan toinen toisensa». Samaan tapaan selittää sanakirjassaan G. E. Eurén: *lyyky* on 'nedhukad ställning med böjda knän (kyykky), lutande usel hydda'. Gananderin mainitsemat säkeet hän on muuntanut asuun *kunnes lyömme lyykyämme, sysäjämme syykyämme* ja sanoo niiden merkitsevän 'medan vi (två sångare) böja oss mot hvarandra, göra våra böjningar (under sången)'. Lönnrot taas esittää sanakirjassaan vain yleisesti, että *lyyky* on 'nedhukad ställning med böjda knän (kyykky)' ja lisäksi 'lutande, usel hydda, kryphål, krypin'. Edellä mainitun runosäkeen hän selittää jälleen uudella tavalla: *kunne lyömme lyykyämme* merkitsee Lönnrotin mukaan 'hvar skola vi slå oss ned', samaan tapaan kuin *lintu lyö lyykyänsä* tarkoittaa 'slår sig ned, bygger sitt bo'. Hän ei siis ole omaksunut Eurénin sen ensimmäiseen sanaan tekemää korjausta eikä sen mukaista tulkintaa.

Itse asiassa ei ole aivan välttämätöntä saada selville, mikä tulkinta on oikea, Gananderin, Eurénin vai Lönnrotin, sillä Gananderin esittämä lyhyt maininta runojen laulamistavasta ei ole tästä riippuvainen. Hän on tietysti tuntenut Porthanin teoksen *De Poësi Fennica* neljännessä, v. 1778 ilmestyneessä niteessä olevan esityksen, jossa puhutaan vain laulajain oikeiden käsien yhteen liittämisestä, mutta mainitsee myös, ikäänkuin huomaamattaan tätä hiukan täsmentäen, pienen lisäpiirteän: sanoo laulajien pitävän kiinni toistensa *p e u k a l o s t a* sekä tekevän monenlaisia liikkeitä (?) ja eleitä. On turhaa lähteä kovin pitkälle arvailemaan, mitä Gananderin suppea sanonta voi sisältää, mutta seuraava viittaus saattaa kuitenkin olla paikallaan. V. 1870 ilmestyneen Kalevalan painoksen selityksissä, jotka itse Elias Lönnrot on hyväksynyt ja osittain kirjoittanutkin, sanotaan s. 148, että *haka* säesarjassa »Ken panisi käen kätehen, Ha'an toisehen hakahan, Ja saisi sanelemahan, Laikahtaisi laulamahan» merkitsee »peukalohankaa». Ehkäpä on kyseessä jokin sellainen käsiote, johon sekä Gananderin että Lönnrotin selitys sopii. Onko se ollut tavallinen kättelyasento, kuten Elsa Enäjärvi-Haavio sanoo teoksessaan »Pankame käsi kätehen» s. 16, mainittua Lönnrotin selitystä kommentoidessaan, vai sellainen kättelyä muistuttava, mutta ehkä vähän löyhempi oikeiden käsien kosketus, jommoinkin nähdään G. Budskovskin v. 1845 maalaamassa, talonpoikaisrunoilijoita Olli Kymäläistä ja Pietari Makkosta esittävässä kuvassa ja jossa Enäjärvi-Haavion mukaan »asetelma vastaa kansanrunojen laulanta-asentoa», jää tietenkin epäselväksi.

Tuntuu mahdolliselta, että suomalaisen kansanrunouden suurella tuntijalla Christfrid Gananderilla on ollut omakohtaista tietoa sen esittämistavasta,

siitäkin huolimatta, että esim. seuraavien hänen sanakirjansa artikkelien sisältö voi pohjautua samoihin lähteisiin kuin vastaavat Porthanilla tavattavat tiedot: *laulaja* mm. 'sångare, poët, versmakare; cantor, poëta, præcentor (aliis Runo njekka)'; *puollan, -ltaa (säistän)* 'i Runo sång sjunga med en an[nan], repetera vid runors sjungande; Præcentoris verba canendo repeto', *puoltaja* l. *puolhestaja* 'försvarare, upprepare, som hielper til at sjunga (*säistäjä* idem); socius l. adjutor in canendo — Runis'; *säistää* (III 23 a) 'repetera hvar stroph i Runor under det det sjungas', (III 27 a) 'idem ac *puollan* — *puoltaa* — — repeterere associando carmen runicum', *säistäjä* (III 23 a) 'en sådan efter siungare af runor', (III 27 a) 'en med sångare; repetitor', (III 23 a) »Säistä minulle l. minun kansani — kyllä minä laulan, säistä sinä — uprepa du».

Y. H. TOIVONEN

Ein Beitrag zur Kenntnis des Singens der alten Volksdichtung

Der Verfasser weist darauf hin, dass der 1786 ins Reine geschriebene II. Teil des finnischen Wörterbuchs von Christfrid Gannander bei dem Wortartikel *lyky* eine kleine zusätzliche Angabe darüber enthält, wie die alte finnische Volksdichtung gesungen

wurde. Es heisst, darin, dass die beiden Sänger, die als præcentor und adjutor bezeichnet werden, einander beim Singen an den Daumen hielten. Das scheint mit einigen späteren Angaben übereinzustimmen, u.a. mit solchen, die Elias Lönnrot anführt.

Y. H. TOIVONEN